Dr Aleksandar Radovanov,
prof. emeritus na Pravnom fakultetu za privredu i pravosuđe
Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu

ROKOVI I PASIVNA LEGITIMACIJA KOD PAULIJANSKE TUŽBE*

SAŽETAK: Autor u ovom radu daje kratak prikaz cilja i svrhe paulijanske tužbe, kao i prikaz uslova koji moraju biti ispunjeni za njeno podnošenje, sa posebnim osvrtom na rokove za podnošenje paulijanske tužbe i pitanje pasivne legitimacije kod iste, uz osvrt na razvoj sudske prakse povodom ovih pitanja.

Ključne reči: paulijanska tužba, rokovi, pasivna legitimacija, sudska praksa

Paulijanska tužba (*actio Pauliana*) je poznata još iz rimskog prava. U vreme socijalističkog društvenog uređenja ova tužba u našoj sudskoj praksi nije bila često zastupljena. Međutim, danas ona postaje izuzetno aktuelna i značajna u pravnom sistemu Republike Srbije.

Dužnici na sve moguće načine pokušavaju da osujete naplatu potraživanja poverilaca. Upravo zato paulijanska tužba, kojom poverilac pobija pravne radnje dužnika kojima je dužnik umanjio svoju imovinu da bi onemogućio poverioca da naplati svoje potraživanje, dobija na značaju. Cilj i svrha paulijanske tužbe je da se pravna radnja dužnika učini bez pravnog dejstva u odnosu na poverioca, ali samo do iznosa koji je potreban za namirenje poverioca. Znači, ovom tužbom se ne poništava pravni posao dužnika sa trećim licem, već se stavlja van snage samo prema poveriocu i to u obimu koji poverilac potražuje od dužnika.

* Rad primljen 30. 9. 2016. godine.

Svaki poverilac čije je potraživanje dospelo ima pravo da pobija pravnu radnju svog dužnika koja je preduzeta na njegovu štetu. To je svaka pravna radnja kojom se dužnik dovodi u insolventan položaj. U praksi najčešći slučaj je da dužnik otuđi nepokretnost koja je na njegovom imenu, da poverilac ne bi mogao od njega da naplati potraživanje, a nema drugu imovinu iz koje bi se poverilac mogao naplatiti.

Pravna radnja može da se sastoji i u propuštanju dužnika da ostvari neko svoje materijalno pravo na osnovu kojeg bi povećao svoju imovinu i time omogućio poveriocu naplatu njegovog potraživanja (na primer, neisticanje prigovora zastarelosti, neprijavljivanje svog potraživanja u stečajnu masu, izjava o odricanju prihvatanja nasledstva i dr.).

Međutim, ne mogu se pobijati pravne radnje koje su vezane za ličnost dužnika (npr. dužnik se odrekne prava da opozove poklon zbog neblagodarnosti). Isto tako, ne može se pobijati dužnikovo odbijanje da zaključi ugovor o poklonu kojim bi povećao svoju imovinu, jer je to lično pravo dužnika. Zakon o obligacionim odnosima izričito propisuje (čl. 282. ZOO) da se ne mogu pobijati pokloni dužnika koji su srazmerni materijalnim mogućnostima dužnika (npr. uobičajeni prigodni pokloni, pokloni učinjeni iz zahvalnosti).

Uslovi za podizanje paulijanske tužbe su:

1. da je poverilac oštećen pravnom radnjom dužnika,
2. da je dužnik imao nameru da ošteti svog poverioca,
3. da je treće lice bilo nesavesno, tj. da je znalo ili moglo znati za nameru dužnika.

Teret dokazivanja postojanja ovih uslova je na poveriocu, ali Zakon o obligacionim odnosima propisuje situacije kada je poverilac oslobođen dokazivanja namere dužnika i nesavesnosti trećeg lica. To su slučajevi besplatnih raspolaganja i otuđenje, tj. raspolaganje u korist bliskih srodnika. Kod ovih raspolaganja se pretpostavlja da je dužnik imao nameru da ošteti poverioca (npr. poklon) i da je pored dužnika i treće lice (bliski srodnik) nesavesno.

U vezi s ovim su određeni i rokovi za podizanje paulijanske tužbe. Kada se radi o teretnim ugovorima, tada je rok za podizanje tužbe godinu dana od dana raspolaganja, a kada se radi o dobročnim (besteretnim) raspolaganjima i raspolaganjima u korist bliskog lica, tada je rok za paulijansku tužbu tri godine od dana raspolaganja. Pod bliskim srodnikom se podrazumeva: supružnik dužnika, srodnik po krvi u pravoj liniji, srodnik po krvi u pobočnoj liniji do četvrtog stepena ili po tazbini do četvrtog stepena.

U novijoj sudskoj praksi u vezi s paulijanskom tužbom su se pojavila dva sporna pitanja:

1. pitanje: od kada teče rok za paulijansku tužbu,
2. pitanje: ko je pasivno legitimisan kada treće lice otuđi nekretninu koju je stekao od dužnika na osnovu nekog pravnog posla?

1. ROK ZA PODIZANJE PAULIJANSKE TUŽBE

Što se tiče prvog pitanja pravna teorija stoji na stanovištu da se radi o objektivnom, a ne subjektivnom roku, ali se postavlja pitanje tumačenja pojma raspolaganja. Dakle, Zakon o obligacionim odnosima u odredbama čl. 281. i 285. govori o raspolaganju.

Ranija sudska praksa je stajala na stanovištu da je raspolaganje izvršeno momentom overe ugovora o prometu nepokretnosti, kada se radi o nepokretnostima, a kada se radi o pokretnim stvarima momentom zaključenja ugovora o kupoprodaji.

Suočeni s ovim problemom u praksi, apelacioni sudovi su 2014. godine zauzeli stanovište koje glasi: „Rok za pobijanje ugovora o prenosu prava svojine na nepokretnosti koje su upisane u javnu knjigu počinje da teče od momenta upisa zabeležbe podnošenja zahteva za upis prava svojine u javnim knjigama.“ Očigledno su apelacioni sudovi uočili problem roka za paulijansku tužbu, jer se vrlo često dešava da rok za tužbu protekne, a radi se o prekluzivnom roku. Ne samo što je prilično kratak rok (od godine, odnosno tri godine), nego je nemoguće poveriocu da ispoštuje ovaj rok u situaciji kada dužnik iz špekulativnih razloga ne sprovede svoja raspolaganja do kraja, tj. ne izvrši se upis prava svojine na novog vlasnika. Međutim, ovaj stav Apelacionih sudova, po našem mišljenju, trpi kritiku, jer nije jasno zbog čega je momenat upisa zabeležbe podnošenja zahteva za upis prava svojine u javnim knjigama uzet kao merodavan. Da li je tada izvršeno raspolaganje? Nije! Pogotovo u situaciji kada se **momenat podnošenja zahteva za upis zabeležbe i momenat samog upisa zabeležbe ne poklapaju**. Imamo primere da prođe i osam meseci dok se ne izvrši upis te zabeležbe od momenta podnošenja zahteva. Na primer, pregledom sajta RGZ vidi se da je rešenje o privremenoj meri Osnovnog suda u Novom Sadu dostavljeno RGZ-u osam meseci ranije, tj. pre nego što je zabeležba o tome izvršena. U ukidajućoj odluci Apelacionog suda u Novom Sadu, dostupnoj autoru ovog teksta, nalaže se prvostepenom sudu da na pouzdan način utvrdi kada je stranka mogla imati saznanje za stvarno raspolaganje, od kog datuma teče rok za pobijanje, a što je od značaja imajući u vidu odredbu čl. 82. st. 1. t. 2. Zakona o državnom premeru i katastru koja se tiče zabeležbe prvenstvenog reda za budući upis. Ovako izraženim stavom moglo bi se zaključiti da Apelacioni sud objektivni rok iz čl. 285. ZOO pretvara u subjektivni rok, jer sporno raspolaganje vezuje za momenat saznanja, što svakako ne proizilazi iz zakonskog teksta i ne može se prihvatiti.

I inače, ova odredba čl. 285. ZOO nije najsrećnije formulisana i zato može da izaziva dileme.

Interesantno je napomenuti da je i u prednacrtu novog Građanskog zakona Republike Srbije u odredbi čl. 476. (sada čl. 285. ZOO) predviđeno da se: „... tužba za pobijanje može podneti u roku od jedne godine za teretno raspolaganje, a za ostale slučajeve u roku od tri godine...” Rok iz prethodnog stava se računa od dana kada je preduzeta pravna radnja koja se pobija, odnosno od dana kada je trebalo preduzeti propuštenu radnju. Kao alternativa je predviđen rok od tri godine za sve slučajeve, a takođe se predviđa mogućnost da se trogodišnji rok prekida ako poverilac izvesti lice protiv kog se može podneti tužba o svojoj nameri da zahteva pobijanje pravnog posla. Međutim, i ovakvo regulisanje spornog pravnog pitanja ne rešava problem jer je suština u tome na koji način poverilac može da sazna za raspolaganje dužnika da bi zaštitio svoje pravo na naplatu potraživanja putem paulijanske tužbe. Jedino logično i pravično rešenje bi bilo da se rok za paulijansku tužbu računa od dana upisa prava svojine na predmetnoj nepokretnosti u korist trećeg lica, jer tada je konačno realizovano pravo raspolaganja, tj. učinjeno raspolaganje.

Istina, može se polemisati oko razlikovanja pojma raspolaganja u obligacionopravnom smislu te reči i načina sticanja svojine u stvarnopravnom smislu te reči, ali **ako želimo da paulijanska tužba ostvari svoj cilj i svrhu postojanja onda je besmisleno regulisati rok za pobijanje pravnih radnji dužnika na takav način koji bi omogućio dužniku da svojim špekulativnim ponašanjem može da ga izigra.**

U situaciji kada je rok za paulijansku tužbu protekao te se ovom tužbom ne može pobijati pravna radnja dužnika postoji rešenje koje je sudska praksa kreirala, da se ide sa tužbom za ništavost ugovora zbog povrede osnovnih načela obligacionog prava – načela savesnosti i poštenja i načela zabrane postupanja suprotno dobrim običajima. U tom smislu citiraćemo sentencu i izводе iz obrazloženja jedne sudske odluke koja je objavljena u *Biltenu sudske prakse* Okružnog suda u Novom Sadu br. 13/2008. (sentencu obradila tadašnji sudijski saradnik, a sada sudija Višeg suda u Novom Sadu Jadranka Mali). Radi se o sudskoj odluci u čijem je donošenju učestvovao autor ovog teksta u to vreme u svojstvu sudije Okružnog suda u Novom Sadu:

Ništavost ugovora zaključenog suprotno dobrim običajima

Ugovor o poklonu zaključen između tuženih u nameri da osujete tužioca da naplati svoje potraživanje prema tuženom 1. reda u situaciji kada se na njegovom imenu ne vodi druga imovina iz koje bi tužilac mogao naplatiti svoje potraživanje, u suprotnosti je sa osnovnim načelima obliga-

cionih odnosa, a namera tuženih suprotna dobrim običajima, pa je takav ugovor ništav u smislu odredaba čl. 103. ZOO.

Iz obrazloženja:

Na osnovu napred iznetog pravilan je zaključak prvostepenog suda da su tuženi u konkretnom slučaju zaključenjem ugovora o poklonu postupili nesavešno i u nameri da osujete tužioca da naplati svoje potraživanje prema tuženom 1. reda, a u situaciji kada se na njegovom imenu ne vodi druga imovina iz koje bi tužilac mogao naplatiti svoje potraživanje. Prema tome, ovaj ugovor o poklonu u suprotnosti je sa osnovnim načelima obligacionih odnosa, a namera tuženih prilikom zaključenja ugovora o poklonu je bila suprotna dobrim običajima jer je isti zaključen u cilju izbegavanja obaveze tuženog 1. reda koju je preuzeo potpisivanjem zapisnika od 21.03.1996. g., a na šta je i obavezan presudama Opštinskog i Okružnog suda u Novom Sadu. Kako je u toku prvostepenog postupka nesumnjivo utvrđeno da je namera tuženih prilikom zaključenja ugovora o poklonu bila suprotna dobrim običajima, s obzirom da je isti zaključen radi osujećenja tužioca da namiri svoje potraživanje prema tuženom T. V., pravilno je prvostepeni sud primenio odredbe čl. 103. ZOO i utvrdio ništavost napred navedenog ugovora.

(Iz Rešenja Okružnog suda u Novom Sadu Gž.1276/2008 od 13. 03. 2008)

2. PASIVNA LEGITIMACIJA KOD PAULIJANSKE TUŽBE

Što se tiče drugog pitanja u vezi s paulijanskom tužbom koje se razmatra u ovom tekstu treba napomenuti da kod paulijanske tužbe nije sporno da je sticalac (lice na koga je dužnik preneo pravo svojine) pasivno legitimisano, a ne dužnik. Međutim, sve češći slučajevi u praksi su da to lice (sticalac) otuđi tu istu nepokretnost opet nekom drugom licu. Smatramo da u toj situaciji u parnici treba obuhvatiti i to lice pored lica na koga je dužnik prvenstveno preneo pravo svojine na predmetnoj nepokretnosti. Ovo stoga što je sada nepokretnost u njegovom vlasništvu, a mora se utvrditi da li postoje svi uslovi za pobijanje i u odnosu na to lice. Tužbeni zahtev će takođe da glasi da se utvrđuje da je pravni posao zaključen između ovih lica bez pravnog dejstva u odnosu na poverioca do visine potraživanja poverioca i da poverilac ima pravo na namirenje u tom obimu.

DEADLINES AND STANDING TO BE SUED IN CASE OF PAULIAN ACTION

Aleksandar Radovanov Ph.D.,

Professor Emeritus at the Faculty of Law for Economics and Justice
University Business Academy in Novi Sad

S u m m a r y

In this article the author gives a brief overview of the purpose and goal of the Paulian Action, as well as the review of the conditions that must be met for its submission, with the special emphasis to the deadlines for its submission and question of standing to be sued, and with the overview of the development of case law related to these issues.

Keywords: Paulian action, deadlines, standing to be sued, case law